

FENOMENUL RELIGIOS OGLINDIT ÎN COLINDUL TRADIȚIONAL ROMÂNESC.

Dr. Papană Ovidiu

Colindatul este una din cele mai complexe manifestări artistice întâlnite în cultura noastră orală. Existența colindului se pierde în negura vremurilor, el fiind practicat (ca mai toate manifestările cu substrat ceremonial) încă din perioada primitivă de existență a omenirii. Din acest motiv, colindul, ca gen, nu se justifică decât în forma sa de prezentare sincretică în care muzica, versul, invocarea magică și cadrul ambiental sunt integrate într-o manifestare cu un pronunțat caracter spectacular, având reguli și funcții bine determinate.

Pe parcursul timpului, colindul a suferit o serie de metamorfozări care l-au făcut să ajungă până în zilele noastre sub diverse forme de prezentare. Diferențierile sunt legate de tematică, mijloace de expresie poetico-muzicale, formă arhitectonică, structuri sonore sau chiar de raportul care se stabilește între text și muzică, în cadrul repertoriului general. Există de asemenea și forme diverse de prezentare a colindului în teren (cu sau fără instrumente tradiționale) la care se adaugă și o recuzită diferențiată zonal.

Colindatul, în momentul de față, este considerat a fi o manifestare culturală amplă inclusă în cadrul obiceiurilor de iarnă. El este practicat de un grup de tineri (de obicei bărbați, care pot fi colindători până la vârsta căsătoriei). Perioada colindatului are ca repere calendaristice cele două date importante ale anotimpului hibernal: Crăciunul și Anul Nou. Inițial, colindatul a apărut ca o practică precreștină legată de cultul vegetal. În timp, el a primit și o serie de conotații religioase, odată cu consolidarea creștinismului ca religie oficială. Nu întâmplător cele două date calendaristice sunt considerate ca repere ideatice supreme în cultura populară. Anul nou reprezintă punctul de demarcație al unui nou ciclu vital (în care elementul primordial este considerat a fi de factură vegetal-agricolă). El reprezintă momentul simbolic al renașterii perpetue a naturii în care omul este integrat organic. În același context, Crăciunul pentru creștini reprezintă o altă formă de renaștere – cea spirituală, sărbătorită ciclic prin data nașterii Domnului Isus Cristos.

Una din principalele caracteristici ale colindului este faptul că în toate ipostazele sale tematice, el este o expresie a sacralului. Invocarea de factură magică, urarea simbolică, făcută la finalul manifestării (indiferent de conținutul tematicii literare prezentate în cadrul colindului propriu-zis) este principalul argument care ne îndreptățește să susținem această idee. Putem spune că datorită șlefuirii sale în timp, colindul ca gen, a sintetizat într-o formă unică întreaga concepție umană legată de relația: bine – rău; om – divinitate (sau supranatural); real – imaginar.

O sistematizare atotcuprinzătoare a tematicii colindului tradițional este foarte greu de făcut datorită formelor diferite în care această tematică se regăsește în plan zonal. Spicuiind diversele lucrări de specialitate care abordează acest gen am întâlnit de cele mai multe ori următoarele teme principale:

- colinde protocolare;
- colinde legate de ocupațiile profesionale;
- colinde de peșit;
- colinde familiale;
- colinde de supărare și necaz;
- colinde de cătănie și război;
- colinde cosmogonice;
- colinde religioase și apocrife;

De asemenea, în practica interpretativă, sub aspectul construcției pieselor, mai există și alte forme poetico-muzicale intermediare, care se abat de la tipul inițial de colindă: colindă-cântec, colindă-baladă etc.

Colindul cu tematică religioasă nu se deosebește de formele laice ale colindului tradițional decât prin subiectele abordate. Prezentarea lui este integrată organic în cadrul obiceiului propriu-zis. Astfel, în timpul manifestărilor tradiționale nu s-au semnalat forme ale colindatului care să conțină delimitări tematice.

În cadrul obiceiului se mai întâlnește însă și o altă formă de expunere a subiectului religios (înrudită cu colindul, dar apărută mult mai recent) denumită „Cântec de stea”. Cântecul de stea a fost introdus în cultura orală prin intermediul bisericii oficiale fiind interpretat la început de preoți sau de cantori ai bisericilor. Mai târziu el a fost promovat și în școli prin intermediul învățământului religios. Cântecul de stea se deosebește de colindul tradițional sub aspectul construcției și organizării poetico-muzicale precum și al modului în care este prezentat subiectul religios. Forma practică de execuție a acestui gen artistic este și ea oarecum diferită (colindătorii au ca recuzită o stea simbolică, mai mult sau mai puțin ornamentată). La Cântecul de stea, tematica biblică este prezentată oarecum doctrinar, ea respectând mult mai fidel limbajul folosit în scrierile bisericești. Aici, spre deosebire de colindul tradițional, versurile sunt încadrate în strofe bine conturate, ele nefiind însoțite de refren. Sistemele sonore folosite la Cântecul de stea sunt de factură apuseană (la fel și modul de alcătuire al liniilor melodice), ritmul pieselor este divizionar iar forma arhitectonică este mult mai amplă, respectând structurile întâlnite în muzica de factură cultă a Europei apusene. Pentru o persoană care nu este familiarizată cu specificul creațiilor orale, colindul cu tematică religioasă pare a fi greu de înțeles. Nu întâmplător în cadrul prezentărilor tematice s-a făcut mențiunea existenței a două tipuri de colinde: cele cu subiect religios și cele apocrife (inspirate din scrierile religioase nerecunoscute de biserică). Colindul este o interpretare a fenomenului religios la nivelul mentalităților patriarhale și nu o replică aproape identică a acestui fenomen (prezentată spectacular), așa cum este cazul teatrului religios. Pe de altă parte, forma de transmitere orală a acestor producții artistice își lasă puternic amprenta chiar asupra creației în sine. Cultura orală nu cunoaște modalități de exprimare imuabile, aici actul creator este transmis de la o generație la alta, el fiind supus unui proces de metamorfozare lentă, dar continuă. Varianta (elementul generator esențial al creației de factură orală) se impune și în acest caz determinând în mod hotărâtor evoluția sau schimbarea treptată a actului cultural. Oralitatea a oferit șansa ca producțiile folclorice să fie în deplină concordanță cu perioadele istorice de timp pe care le parcurg. Datorită acestui fapt, colindul cu tematică religioasă are un specific aparte. El se detașează mult de producțiile cu același subiect din creația scrisă, cât și de formele oficiale în care este întâlnit fenomenul religios propriu-zis. Aparent naivă, tematica literară a colindului cu subiect religios a sintetizat în timp o concepție filozofică de factură creștină, marcată de o gândire echilibrată și în același timp deosebit de profundă.

Iată câteva din trăsăturile caracteristice ale colindului cu tematică religioasă.

1. în toate formele de prezentare ale subiectului religios din cadrul colindului, accentul principal este pus pe *morală* creștină și nu pe *dogma* propriu-zisă;
2. cadrul de prezentare al acestor subiecte este plasat în lumea reală (de obicei a satului) ele fiind raportate la mentalitățile respective;
3. deseori prezentarea subiectelor pendulează între concret și fantastic (în cel de al doilea caz, acțiunile sunt descrise după modelul basmelor tradiționale);
4. personajele biblice sunt prezentate într-o formă umanizată: Dumnezeu este însoțit de unul dintre sfinți (de obicei este menționat Sfântul Petru sau Sfântul Ion); prezența lor în lumea patriarhală este justificată prin faptul că au menirea de a verifica sau de a

- corecta (într-o formă mai mult sau mai puțin severă) mentalitatea oamenilor în raport cu valorile creștine;
5. limbajul folosit în prezentarea subiectelor colindelor este ancorat în viața de zi cu zi a omului de rând, această formă directă de comunicare neavând nici o tangență cu exprimarea rigidă folosită în practicile religioase oficiale;
  6. elementele primordiale de factură magică ale vechiului cult vegetal nu sunt excluse din colindul cu subiect religios, ele se întrepătrund, conviețuiesc cu practicile creștine;
  7. în plan ideatic există o contopire a celor două forme de celebrare a renașterii: cea fizică și cea spirituală.

În acest sens, voi comenta câteva texte ale unor colinde, la care se pot observa în mod pregnant caracteristicile tematice expuse anterior.
Colindul „Pogorât-au pogorâtu” (Ovidiu Papană, „Colinda din Mehala O restituire necesară”, piesa Nr. 8).

În partea de început a colindului, venirea Domnului Isus Cristos cu Sfântul Petru este prezentată sub aspect literar după modelul basmelor tradiționale (personajele biblice coboară pe o scară de ceară, care se topește odată cu venirea luminii). Scopul lor este de a poposi la „casa bogatului”, apoi la „casa săracului”, pentru a observa cinstea și omenia unor persoane care provin din clase sociale diferite. De remarcat este prezența refrenului „Zorile-s d’albe, Florile-s d’albe”. Acesta nu are nici o tangență cu subiectul colindului inițial, el fiind o reminiscență a manifestărilor magice din cultul precreștin.

Pogorât-au pogorâtu

Zorile-s d’albe, florile-s d’albe

Cine mi s-au coborâtu

Pe-o scară ’naltă de ceară?

Dumnezeu și Sfântu’ Petru.

Sfântu’ soare când răsare,

Scara ’naltă mi-o topiare.

- Haida Petre să plecămu

În mijlocul satului,

La casa bogatului.

Acolo când ajungea,

Cu bătun poartă bătea,

Bogatu’ afară ieșea.

Dumnezeu din grai grăia:

- Gata-i cina să cinămu?

- Cina noastră nu-i de voi,

Ci de bogătași ca noi.

- Haida Petre să plecămu

La casa săracului.

Acolo când ajungea,

Cu bătun poartă bătea.

Săracu-afară ieșea.

Dumnezeu din grai grăia:

- Gata-i cina să cinămu

Săracu-n casă-i pofta,

Cu dă toate-i omenea.

Colindul „Bună sara gazdo-n casă” (Ovidiu Papană, „Colinda din Mehala O restituire necesară”, piesa Nr. 2).

La o masă festivă de tip patriarhal sosesc câțiva oaspeți (definiți destul de vag în text) care îl caută pe Domnul Isus Cristos, pentru a-l boteza. Interesantă este justificarea dată de noii veniți pentru alegerea numelui de botez: iarbă verde, călăpăr, busuioc și în final Isus Cristos.

Bună sara gazdo-n casă

S-al meu dragu Dumnezeu

- Mulțumim la dumneavoastră

- Pofțiți dragilor ședeți,

- Noi n-am venit să ședem,

Ci-am venit să vă-ntrebăm:

- Nu-i născut fiuț p-acea?

- Noi umblăm să colindăm,

Pe fiuțu să-l d’ aflăm,

Să-l d’ aflăm să-l botezăm.

- Nu știm nume cum să-i punem?

- Hai să-i punem iarbă verde,

Da ni frică că l-om pierde.

- Hai să-i punem călăpăru,

Da-l iau fetele de păru.

- Hai să-i punem busuiocu,

Da-l iau fetele la jocu.

Hai să-i pun’ Isus Cristosu,

Că ’lai nume mai frumosu

Șâ tot omu-i bucurosu.

Colindul „Sus în poarta ceriului” (Pamfil Bilțiu, Gheorghe Gh. Pop. „Sculați, sculați boieri mari! Colinde din județul Maramureș”, piesa Nr. 353).

La o masă festivă, Sfântul Ilie îi spune lui Dumnezeu că ar vrea să primească puterea de a provoca tunete și fulgere. Dumnezeu îi satisface dorința dar în același timp îi atrage atenția că fulgerul trebuie să fie stăpânit și folosit cu multă rețineră și chibzuință. Și în acest caz refrenul colindului este oarecum în discordanță cu tematica propriu-zisă (Dimineața lui Crăciun).

Sus la poarta ceriului

Dimineața lui Crăciun

Este-o masă rotilată,

De înjei înconjurată.

Da la masă cine șede?

Șede, șede Dumnezău,

Cu toț’ sfință pângă el.

Ilie din grai grăie-lu:

- Dă-m’, Doamne, ce-oi cere eu!

Dă-m’ tunu și fuljeru-lu.

- Io Ilie țâ le-oi da,

Numa li-i ști purta-lu.

Când îi mere pân noros,

Tună rar, fuljeră des,

Când îi mere pân răzbun,

Tună rar, fuljeră lin.

Colindul „Maica Sfântă-a lui Hristos” (Pamfil Bilțiu, Gheorghe Gh. Pop. „Sculați, sculați boieri mari! Colinde din județul Maramureș”, piesa Nr. 323).

Într-un peisaj patriarhal nelocalizat, Maica Sfântă își caută un loc unde vrea să nască. Poposind la un grajd cu cai, Ea este deranjată de comportamentul agresiv și nestăpânit al cailor și îi blestemă pentru felul lor urât de a se manifesta. Oprindu-se la un alt grajd cu boi, aceștia (prin contrast) sunt blânzi și o încălzesc cu suflarea lor. Boii sunt binecuvântați de Maica Sfântă pentru bunătatea de care au dat dovadă.

Maica Sfântă-a lui Hristos,
Rătăcind în sus și-n jos,
Cată loc să se-odihnească,
Și pă Fiul Sfânt să-l nască.
La un grajd cu cai să-oprește
Și acolo poposește.
Caii-s răi fac tropot mare
Maica Sfântă pace n-are.
- Cailor fiți blestemați!
În lume să n-aveț' saț!
Num-o dată la Ispas
Și-atuncea numai on ceas.
Ea de-acolo s-o luat,
Mai departe o plecat,
La on grajd cu boi s-oprește,
Și acolo hodinește.
Boii-s blânzi, la ea privesc,
Suflă și o încălzesc,
- Bovilenilor iubiți!
Binecuvântați să fiți,
De Dumnezeu și de mine,
Și de Pruncul care vine.

Colindul „Mă suii în vârful de munte” (Pamfil Bilțiu, Gheorghe Gh. Pop. „Sculați, sculați boieri mari! Colinde din județul Maramureș”, piesa Nr. 338).

Într-un cadru sătesc nespecificat destul de clar, Maica Sfântă își caută Pruncul. Descrierea Fiului (Isus Cristos) este făcută de Maica Sfântă după profilul tipic al unui copil obișnuit de la țară (părul blond, cu trei rânduri de păr creț). Interesantă este și mențiunea din refren prin care ni se spune că: Domnului, ochi-s negri.

Mă suii în vârful de munte
Domnului ochi-s negri
Văzu-i Maica-mblând pân curte,
Tăt umblând și întrebând,
N-aț' văzut pe Fiul Sfânt.
- Poate că l-am și văzut,
Bine nu l-am cunoscut.
Pruncul-a-ț' și cunoaște,
Că la păr îi gălbineț'
Cu tri rânduri de păr creț,
Pă la brâu, fir de mătăasă

Împletită-n cinci și-n șasă,
De mână, de-mpărăteasă.

Colindul „Sus la poarta ceriului” (Pamfil Bilțiu, Gheorghe Gh. Pop. „Sculați, sculați boieri mari! Colinde din județul Maramureș”, piesa Nr. 304).

Colindul are o funcție moralizatoare. La poarta cerului, la un pom din rai (în postura de judecător suprem al oamenilor) Maica Sfântă suferă, văzând cum păcătuiește un om pe pământ. Acesta uitând de morala creștină se îmbată, nu frecventează biserica și înjură personajele biblice. Interesant este finalul colindului care în mod aparent nu are nimic comun cu textul inițial (Rămâi gazdă vesel, bun, C-ai ajuns sfântul Crăciun). Cele două versuri își păstrează funcția de urare întâlnită la majoritatea colindelor tradiționale, dar ele conțin în același timp și un avertisment „voalat” la adresa persoanelor imorale.

Sus la poarta ceriului,
Este-on pom a raiului,
Da' sub pomuț cine șede?
Șede, șede Maica Sfântă
Co-n pahar de-arjint în mână,
Tăt închină și suspină.
- Ce suspini, hăi, Maică Sfântă?
- Cum, biata n-oi suspina,
Este-on om ca și acela
Dimineața când se scoală,
Nici pe obraz nu se spală.
Mere-n cârșmă și să-mbată,
Biserica îi uitată,
Vine-acasă suduiește
Pă Dumnezeu pomenește,
Pă mine pă Dumnezeu,
Mai tare pă fiul său.
Rămâi gazdă vesel, bun,
C-ai ajuns sfântul Crăciun.

Colindul „Coborât-o coborât” (Pamfil Bilțiu, Gheorghe Gh. Pop. „Sculați, sculați boieri mari! Colinde din județul Maramureș”, piesa Nr. 345).

Dumnezeu și Sfântul Petru coboară pe pământ pentru a vedea ce s-a întâmplat cu moralitatea oamenilor. Supărat de faptul că toți oamenii sunt păcătoși și nu mai cred în nimic, se hotărăște să îi pedepsească, provocându-le un „război”. De fapt, prin această pedeapsă cumplită, Dumnezeu atrage atenția oamenilor că, în situația în care sunt, numai cunoscând suferința, ei vor reuși să prețuiască din nou pacea sufletească și bunăstarea pe care au avut-o.

Coborât-o coborât
Dumnezău cu Petrea Sfânt,
Să vadă la fiecare,
Care ce credință are.
Dumnezău o văzut bine,
Că credință nu-i la nime.
Nu-i la mic și nu-i la mare,
Nu-i la-ntreaga adunare.
Vai săracilor de voi!

Cum voi trimite-on război.
S-a bate fată cu mamă
Și s-a bate lumea-ntreagă.
Și apoi v-iț' aduce aminte
Că și-n ceri aveț' părinte.

Concluzionând exemplificările prezentate, aș încheia cu o frază care poate fi luată drept „*motto*” pentru acest material: „Dacă toate cultele ar interpreta fenomenul religios la nivelul de sinteză pe care îl atinge cultura populară, atunci nu ar mai exista decât un singur fel de creștini”.